

دواسازی عصر حاضر؛ از نخستین نشریات پزشکی ایران

سید مهدی سید قطبی^۱

چکیده

این مقاله به سیر تاریخی نشریات پزشکی در ایران و چگونگی انتشار مجله ماهیانه دواسازی عصر حاضر می‌پردازد. در ابتدا میرزا محمود خان نجم‌آبادی دواساز، مدیر و صاحب امتیاز مجله دواسازی عصر حاضر و خود نشریه معرفی و سپس هدف و محتوای مجله بررسی می‌شود. در پایان، درباره نظرات خوانندگان و اعتراضات انجام شده به مجله دواسازی عصر حاضر بحث شده است.

کلیدواژه‌های موضوعی: نشریات پزشکی، ماهنامه دواسازی عصر حاضر، ایران، میرزا محمود خان نجم‌آبادی دواساز

مقدمه

مطبوعات در ایران در یکصد و هفتاد و شش سال پیش (با انتشار روزنامه کاغذ اخبار میرزا محمدصالح شیرازی به سال ۱۲۵۲ قمری برابر سال ۱۲۱۵ خورشیدی) پدید آمد. انتظار این بود که در همان سالهای ابتدایی با توجه به اهمیت بهداشت و سلامتی مردم، مطبوعات پزشکی از سوی دولت و پزشکان در ایران منتشر شوند ولی هفتاد و دو سال طول کشید تا اولین مجله پزشکی به وجود آمد.

مجله حفظ الصحة اولین نشریه ای است که در زمینه پزشکی در تاریخ صفر ۱۳۲۴ قمری انتشار یافت ولی به دلیل عدم استقبال مخاطبان ایرانی پس از انتشار شش شماره متوقف شد. پس از گذشت یازده سال از تعطیلی مجله حفظ الصحة، دومین مجله پزشکی ایران با نام مجله ماهیانه طب مصور به چاپ رسید ولی این مجله هم به دلیل عدم حمایت جامعه ایرانی پس از انتشار شماره اول تعطیل شد. (رسول اف، ۱۳۸۹)

مجله دواسازی عصر حاضر بیست و پنج سال پس از انتشار اولین مجله پزشکی در تاریخ شنبه ۲۵ مرداد ۱۳۰۹ منتشر شد. صاحب امتیاز و مدیر این مجله میرزا محمود خان نجم‌آبادی دواساز بود. آنچه در این مقاله نوشته شده نتایجی است که نگارنده با مطالعه صفحه به صفحه ۱۳ شماره این مجله به دست آورده و سعی دارد نخستین تلاش‌های انتشار نشریات پزشکی ایران را مستند و ثبت کند.

میرزا محمد خان نجم‌آبادی دواساز (۱۲۸۲-۱۳۷۹)

محمود نجم‌آبادی، طبیب، نویسنده، مترجم و روزنامه نگار در سال ۱۲۸۲ ش در تهران به دنیا آمد. وی ابتدا در مدرسه گلستان و مدرسه قدیم ایران و آلمان و سپس در دارالفنون و دارالمعلمین تحصیل کرد و از آنجا به مدرسه طب رفت و تحصیلات خود را در آنجا کامل نمود. در سال ۱۳۰۹ ش در قوچان و در سال ۱۳۱۲ ش در سبزوار طبابت کرد و پس از آن به تهران آمد و در انستیتو پاستور مشغول کار شد. او ریاست بیمارستان‌های نجات و لقمان الدوله (لقمان حکیم) را بر عهده

۱. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی و کارشناس تالار مطبوعات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.

داشت. دکتر نجم‌آبادی در اکثر کنگره‌ها درباره ابن سینا و رازی سخنرانی داشت و سال‌ها نایب رئیس انجمن بین‌المللی تاریخ طب در پاریس بود. وی به زبان‌های آلمانی، فرانسوی و عربی تسلط داشت و تحقیقاتی در زمینه طب و طب سنتی انجام داد. (نصیری، ۱۳۸۴)

دکتر نجم‌آبادی علاوه بر بنیانگذاری مجله ماهیانه دواسازی عصر حاضر، ماهنامه جهان پزشکی را تاسیس و منتشر نمود. وی در حدود ۵۰۰ مقالات و ۴۵ کتاب نگاشته است. برخی از آنها عبارتند از: محمد زکریای رازی، اصول بهداشت، بلای عظیم نسل بشر؛ سفلیس و سوزاک، تاریخ طب ایران، تعلیم پزشکی صد ساله فرانسوی در ایران، راهنمای پزشکان، مختصری از طب اسلامی بخصوص خدمات ایرانیان، فهرست کتابهای چاپی طبی، آبله و سرخک، ترجمه آیین پزشکی یا پندنامه اهوازی، ترجمه و تصحیح رساله جودیه.

معرفی نشریه

نام مجله به خط نستعلیق در وسط بالای جلد در دو سطر قرار دارد که پس از انتشار پنج شماره نام مجله به زبان فرانسه نیز افزوده شد. قبل از نام مجله، عبارت مجله ماهیانه در بالاترین سطر درج شده است. در ادامه به ترتیب موضوع نشریه، زمان انتشار، آدرس ارسال مکتوبات، مقالات و اعلانات آمده است. در وسط جلد فهرست مندرجات با ذکر شماره صفحه عنوان مطلب و نویسنده نوشته شده است. آخرین بخش روی جلد بیان پذیرش اعلانات دواجات به شرط اطمینان و ایمان به خوبی آنها است (تصویر شماره (۱)).

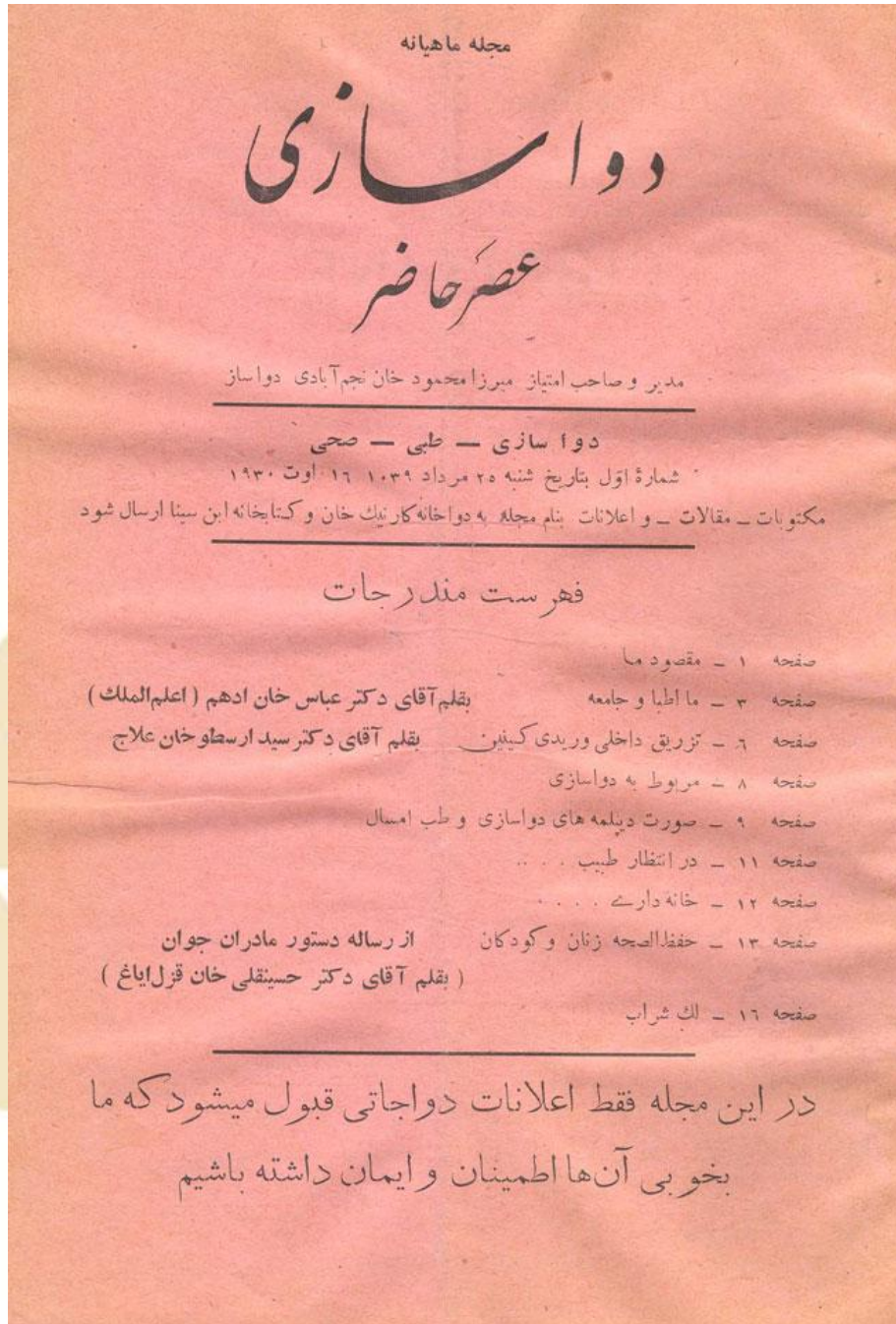
مدیر، صاحب امتیاز و نویسنده برخی از مقالات مجله دواسازی عصر حاضر میرزا محمود خان نجم‌آبادی دواساز بود. براساس تعریف نشریه در شماره اول، نشریه‌ای در موضوع دواسازی [داروسازی]، طبی [پزشکی] و صحتی [بهداشتی] بود. اولین شماره‌ی آن در شنبه ۲۵ مرداد ۱۳۰۹ ش (برابر با ۱۶ اوت ۱۹۳۰) در تهران منتشر شد. نوبت انتشار آن ماهیانه و محل اداره این نشریه تهران - میدان مخبر الوله - دواخانه کارنیک خان و خیابان ناصریه - کتابخانه ابن سینا بود. قیمت اشتراک سالیانه ۱۰ قران و تک شماره ۱ قران بود. قیمت اعلانات [آگهی] یک صفحه کامل ۷۰ قران، نصف صفحه ۳۷ قران و ربع صفحه ۲۵ قران تعیین شده که در صورت تکرار تخفیف داده می‌شود. نوع چاپ سربی، قطع نشریه ۲۴*۳۷ و در هر صفحه مطالب مجله در دو ستون قرار دارد. صفحه‌های داخلی مجله سفید و جلد مجله در هفت شماره به رنگ صورتی و بقیه آبی است. مجله تا شماره اول سال دوم در مطبعه برادران باقرزاده و از شماره بعد در چاپخانه پرس طهران چاپ گردید. مطالب مجله به زبان فارسی و فرانسه نوشته شده است. مقالات فقط به زبان فارسی اما اعلانات به دو زبان فارسی و فرانسه درج شده است. علاوه بر متن تصویرهایی نیز در مجله وجود دارد.

نگارنده به ۱۳ شماره از این مجله که شماره‌های موجود در آرشیو مطبوعات سازمان کتابخانه‌های آستان قدس رضوی است دسترسی داشت. تعداد صفحه‌های بیشتر شماره‌ها آنی ۱۶ صفحه اما بعضی شماره‌ها در ۱۰ صفحه منتشر شده است. شمارش صفحه‌های مجله پشت سرهم است، به عبارت دیگر صفحه شمار هر شماره مجله مستقل نیست بلکه در ادامه

نشریه الکترونیکی سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

شماره قبل دنبال می‌شود. شماره صفحه های مجله با ۱ از شماره ۱ سال اول شروع و به ۲۳۸ در پایان شماره ۱۰ سال دوم ادامه یافته است. صفحه های دارای اعلان و صفحه جلد مجله در شمارش صفحه های مجله محاسبه نشده است.

تصویر شماره (۱): روی جلد شماره اول مجله دواسازی عصر حاضر

نویسندگان مطالب این مجله علاوه بر میرزا محمود خان نجم آبادی دواساز افراد زیر بودند:

دکتر عباس خان ادهم (اعلم الملک) معلم امراض داخلی مدرسه عالی طب، دکتر سید ارسطوخان علاج طبیب اول مریضخانه بلدیة، دکتر حسینقلی خان قزل ایاغ طبیب قانونی وزارت عدلیه، دکتر محسن خان سیاح معلم امراض دهان و دندان در مدرسه عالی طب، دکتر فتح الله خان اعلم دواساز، دکتر مشعوف، دکتر میردامادی، دکتر مهدی نامدار، میرزا موسی خان طوب مدیر دواخانه پاستور، دکتر عنایت الله منتخب دیپلمه از فاکولته طبی اونیورسیتة پاریس، دکتر حامدی.

موجودی نشریه

مجله دواسازی عصر حاضر دو دوره انتشار داشته است (صدری طباطبایی، ۱۳۷۸). دوره اول (۱۳۰۹ - ۱۳۱۸ خورشیدی) در طی ده سال بطور مداوم منتشر شده که بطور پراکنده شماره هایی از آنها در چند کتابخانه بزرگ ایران یعنی کتابخانه ملی ایران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، کتابخانه آستان قدس رضوی، کتابخانه دانشگاه تهران و کتابخانه مرکزی فارس موجود است. کتابخانه دانشگاه تهران بیشترین شماره از این مجله را دارد (۴۷ شماره). موجودی این کتابخانه شامل سال اول شماره های (۱-۳)، سال دوم شماره های (۱ و ۴-۱۲)، سال سوم شماره های (۲-۵)، سال چهارم شماره های (۱-۲) و (۷-۱۲)، سال پنجم شماره های (۳-۵)، سال ششم شماره های (۶-۸)، سال هفتم شماره های (۹-۱۱)، سال هشتم شماره های (۱ و ۱۲)، سال نهم شماره های (۲-۳) و سال دهم شماره های (۴-۱۲) است (آشوری، ۱۳۸۷).

بعد از کتابخانه دانشگاه تهران بیشترین موجودی از مجله دواسازی عصر حاضر را کتابخانه مرکزی فارس دارد (۳۹ شماره). موجودی این کتابخانه عبارت است از سال اول شمار های (۱-۱۲)، سال دوم شماره های (۱-۴ و ۶ و ۹-۱۰)، سال سوم شماره های (۱-۳ و ۵-۱۲) و سال چهارم شماره های (۱-۳ و ۵-۷ و ۱۰-۱۱) (سودبخش، ۱۳۶۸).

کتابخانه آستان قدس بعد از کتابخانه دانشگاه تهران و کتابخانه مرکزی فارس بیشترین موجودی از مجله دواسازی عصر حاضر را دارد (۱۳ شماره). موجودی این کتابخانه شامل سال اول شماره های (۱-۹) و سال دوم شماره های (۱-۲ و ۹-۱۰) می شود که در بازه زمانی مرداد ۱۳۰۹ - اردیبهشت ۱۳۱۲ قرار دارد (کتابخانه آستان قدس رضوی، ۱۳۶۱).

کتابخانه ملی با در اختیار داشتن ۱۱ شماره از مجله دواسازی عصر حاضر نسبت به موجودی اغلب آرشیوهای بزرگ ایران از این نشریه در جایگاه پایینی قرار دارد. موجودی این کتابخانه از این مجله عبارت است از شماره های (۲-۱۲) مربوط به بازه زمانی بهمن ۱۳۱۷ - آذر ۱۳۱۸.^۲

کتابخانه مجلس با در اختیار داشتن تنها سه شماره از این نشریه کمترین موجودی مجله دواسازی عصر حاضر را در بین این کتابخانه ها دارد. موجودی این کتابخانه شامل شماره های (۱-۳) مربوط به بازه زمانی ۱۳۱۱ - ۱۳۱۲ است (حیدری، ۱۳۸۹).

دوره دوم انتشار مجله دواسازی عصر حاضر بعد از شهریور ۱۳۲۰ خورشیدی بوده و چند شماره‌ای از آن منتشر شده است (برزین، ۱۳۷۱). ولی طبق بررسی‌هایی که انجام شد در هیچیک از کتابخانه‌های بزرگ و کوچک کشور نشانی از شماره‌های دوره دوم انتشار این نشریه مشاهده نشد.

هدف نشریه

براساس یادداشت "مقصود ما" که در مقدمه شماره ۱ سال اول نشریه آمده اشاره می‌شود که مخاطبان هدف این مجله عبارتند از:

" ۱- اطباء: برای اطباء ترجمه و نشر مقالات درباره آخرین کشفیات طبی روز دنیا و نشر مقالات در باب امراض بومی که اطباء ایران نوشتند. هدف اصلی از ترجمه و نشر مقالات طبی این نیست که به اطباء چیزی یاد بدهیم بلکه استفاده از تجربیات شخصی اطباء اروپا است که هر روز در صفحه‌های چندین مجله طبی در اروپا منتشر می‌شود. خواندن عقاید و دستورات جدید نه تنها طبیب را با وضعیت آخرین کشفیات امراض و معالجه آنها آشنا می‌کند بلکه به او اجازه خواهد داد که آن دستورات را تجربه و بررسی نماید. این امر برای جامعه دو نتیجه مفید دارد:

الف- عقب نماندن طبیب از کشفیات و معالجات جدید

ب- اظهار نظر درباره آن کشفیات پس از تجربه و گرفتن نتیجه مثبت و منفی

ما با این مجله نه تنها می‌خواهیم وسیله نشر تجربیات فنی را فراهم کنیم بلکه آرزو مندیم بتوانیم بین اطباء ایران ارتباط فکری و بحث‌های علمی را آماده کنیم تا مسائل مربوط به این فن را با کمک یکدیگر حل و فصل کنند.

۲- دواسازها

برعکس اطباء خدمتی که دواسازها برعهده دارند مهم‌تر و حساس‌تر است. وضعیت دواسازی ایران بدبختانه اصلاً قابل مقایسه با پیشرفت علمی طب نیست. نواقص دواسازی به حدی است که حتی با نظر سطحی مشخص است به طوریکه نه دواساز از وظایف خود آگاه است و نه کسانی که مسئولیت تنظیم داروخانه‌ها با آنها بوده برای بهبود معایب فنی و تجارتي دواسازی کار می‌کنند. ما در این مجله سعی خواهیم کرد اول از سویی به تکمیل معلومات و تجربیات فنی دواسازان با نشر مطالب فنی از قبیل تهیه فرمول‌های جدید دوائی- مانند نظرات مختلف استادان فن دواسازی اروپا - خواص کشفیات ادویه جدید، دستورات مختصر و ساده درباره امتحان دواجات و تجزیه‌های بیولوژیکی و خطراتی که در طول سال در اثر بی‌مبالاتی یا تقلب فلان دواساز اتفاق است پردازیم و از سوی دیگر آنها را تا حدی که امکان دارد از وظائف وجدانی و فنی خود آگاه سازیم و دوم با روش بی‌طرفانه با مسئولان اداره‌های دولتی همکاری نموده و با پیشنهادهای فنی و علمی خود کمک فکری کنیم. ما در برابر همه زحماتی که می‌کشیم از هر دو دسته (اطباء و دواسازها) انتظاری جز مطالعه دقیق مجله دواسازی عصر حاضر نداریم.

۳- علاقمندان به صحت افراد عاقله

مخاطب ما اولیای عائله و به ویژه مادرهای باسوادی است که علاقمند به سلامتی کودکان خود با دستورات طبی هستند. نبود انتشارات طبی در کشور باعث شد در این مجله قسمت مهمی را برای نشر دستورات طبی فرزندان به ویژه کودکان اختصاص دهیم. اطباء ایرانی و اروپایی به ما قول داده اند با مجله همکاری نمایند. همچنین برای خانمها در این مجله دستوراتی در خصوص شیوه تربیت درست بچه ها، نظافت و پاکیزگی آنها، دفاع در برابر امراض عفونی اجتماعی، فراهم ساختن شرایط درست خانه داری، روش جلوگیری از امراض مسری در میان افراد عائله، پرستاری مریض با رعایت شرایط طبی و سرانجام تهیه و نگهداری و استعمال دواهای ضروری خانه مشاهده خواهند نمود. با یقین به اینکه به انجام وظایفی که به عهده ما محول است موفق خواهیم شد، از صمیم قلب داشتن گوش شنوا، چشم بینا، عزم راسخ و عمل به دستورات مجله را آرزو می کنیم."

محتوای نشریه

مندرجات مجله دواسازی عصر حاضر همانطور که در هدف نشریه بیان گردید در سه بخش مربوط به اطباء، مربوط به دواسازان و مربوط به علاقمندان صحت افراد عائله قرار دارد. سطح مطالب از تخصصی (مربوط به اطباء) تا ساده و عمومی (برای علاقمندان صحت افراد عائله) متغیر است. با توجه به پسوند عصر حاضر در عنوان مجله تلاش زیادی شده تا به نیازهای فوری و روز مخاطبان پرداخته شود. معمولاً قبل از ارائه هر مطلبی، مخاطب آن با یکی از عبارات مربوط به اطباء، برای دواسازها، برای علاقمندان به صحت افراد عائله مشخص شده است. مطالب مربوط به اطباء علاوه بر مقالات تخصصی و معرفی و چاپ قسمتی از کتاب (خلاصه عملیات ۱۴ ماهه دارالتجزیه سینا تالیف دکتر میردامادی و دکتر مشعوف) به مطالب جامعه شناسی بیماران نیز پرداخته است. در مقاله ما اطباء و جامعه به قلم دکتر عباس خان ادهم که در شماره ۱ سال اول چاپ گردیده، نویسنده وظیفه اطباء را هدایت افکار مردم برای از بین بردن نواقص موجود در نژاد ایرانی تا نیل به نسل سالم و بی عیب می شمارد و تاکید می کند هر ایرانی وطن پرست و آگاهی باید تا حد امکان به ترویج آن به وسیله نوشتن و بیان پردازد. سایر مقالات اطباء شامل عناوینی همچون: تزریق داخل وریدی، بهداشت دندان اطفال، مرض کچلی، بیماری مالاریا، پسوره، تیفوئید و پارا تیفوئید، واکسن حناق، بیماری حصبه، سل ریوی و مسئله توارث، قی و اسهال شیرخوارگان، ذات الجنب و اطفال خورد سال، درباره شیر و جوش چشم است.

همان طور که از اسم مجله برمی آید و در قسمت هدف نشریه به آن اشاره گردید، دواسازان مهم ترین مخاطب مجله محسوب می شوند. به این دلیل حدود نیمی از حجم مجله را مطالب مربوط به دواسازی دربرمی گیرد. از طرفی تخصص مدیر و صاحب امتیاز مجله هم در این حوزه است. بنابراین بیشتر مطالب این موضوع را میرزا محمودخان نجم آبادی دواساز نگاشته که البته نام کامل خود را در انتها مقاله ذکر ننموده تنها به نوشتن م.ن (کوتاه شده نام خود) اکتفا کرده است.

نشریه اکثر و یکی سازمان کتابخانه‌ها و موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

مدیر و صاحب امتیاز: میرزا محمود خان
نجم آبادی دواساز

مکاتیب و مقالات و اعلانات بعنوان مدیر مجله
به کتابخانه ابن سینا - میدان مخابرات
و دواخانه مسیو گارنیک خان خیابان
ناصریه ارسال شود

دواسازی
عصر حاضر

تک فروشی: کتابخانه ابن سینا
و دواخانه مسیو گارنیک خان

قیمت اشتراک
سالانه ۱۰ قران تک شماره ۱ قران
قیمت اعلانات
یک صفحه ۷۰ قران نصف صفحه ۳۷ قران
ربع صفحه ۲۵ قران
در صورت تکرار تخفیف داده میشود

شماره ۳ فوریه ۱۹۳۱هـ دواسازی - طبی - صحیحی بهمن ۱۳۰۹

هشتم زندگی طفل شروع به در آمدن
میکند ولی این اصل کلی همیشه صدق نکرده
و اغلب تاریخ روئیدن و مدت رشد اولیه
دندانهای شیری غیر ثابت است .
- پس وقتی دندان قبل از فرا رسیدن
هفتمین ماه بروید میتوان گفت : زود
روئیده و هرگاه پس از گذشتن هشتمین ماه
ظاهر شود دیر در آمده است .

بقلم دکتر محسن سیاح

معلم مدرسه طب و دواسازی

چطور بایستی دندانهای اطفال را مواظبت کنیم ؟

-۲-

بقیه از قسمت اول

(رشد دندانها)

معمولاً دندانها در حدود ماه هفتم یا

عموماً طرز در آمدن دندانها در حدود و طرق ذیل انجام میگردد :

از ماه هفتم تا هشتم	دندان ثنایای مرکزی	فک پائین	میروید
» هشتم تا دهم	دندان ثنایای مرکزی	» بالا	»
» دهم تا دوازدهم	دندان ثنایای کناری	» بالا	»
» یازدهم تا سیزدهم	دندان ثنایای کناری	» پائین	»
» دوازدهم تا چهاردهم	اولین دندان آسیای	» بالا	»
» دوازدهم تا چهاردهم	اولین دندان آسیای	» پائین	»
» شانزدهم تا هیجدهم	» کاین « یا اناپ	» بالا	»
» هیجدهم تا بیستم	» کاین « یا اناپ	» پائین	»
» بیستم تا بیست و دوم	دومین دندان آسیای	» بالا	»
» بیست و دوم تا بیست و چهارم	دومین دندان آسیای	فک پائین	»

تصویر شماره (۲): صفحه اول مقاله ای از مجله دواسازی عصر حاضر

در این قسمت بیشتر به معرفی دواها (مانند انفوزیون، تیزان، آپوزوم) ، نحوه ساختن و میزان استفاده آن (مقاله دواساز- نسخه- مشتری به قلم میرزا موسی خان طوب) برای بیماری پرداخته شده است. همچنین برای دواسازها مقالاتی درباره شناخت مواد (مانند مقاله چند قسمتی آب و تجزیه شیمیایی و باکتریولوژیکی آن به قلم دکتر فتح الله خان اعلم)، شناخت محل کار (از قبیل مقاله کلینیک و لابراتور به قلم دکتر سید ارسطو خان علاج)، شناخت کمکهای اولیه (مقاله چند قسمتی در انتظار طیب به قلم م. ن) چاپ شده است.

علاقتمندان به صحت افراد عائله گسترده ترین مخاطب مجله دواسازی عصر حاضر بود که مطالب متنوعی برای آنها در مجله وجود دارد. با توجه به اینکه مادران باسواد بیشترین تاثیر را در سلامت خانواده ایفا می کنند مخاطب مجله در این بخش مادران هستند. مطالب مجله برای آنها در موضوعاتی چون خانه داری (مانند مقاله تخم مرغ و نگاهداری آن) سلامت مادر (معرفی و چاپ قسمتی از کتاب حفظ الصحه زنان و کودکان تالیف دکتر حسینقلی خان قزل ایاغ) و شناخت کمکهای اولیه (مقاله چند قسمتی در انتظار طبیب به قلم م. ن) نوشته شده است.

افزون بر دسته بندی بالا این مجله مطالبی مانند اخبار پزشکی و قسمت شوخی نیز دارد که برای همه مخاطبان است. خبرهایی مانند صورت اسامی دیپلمه های دواسازی و طب در خرداد ۱۳۰۹، خبر مرگ دکتر غلامعلی خان مینا معلم مدرسه عالی دواسازی، ترجمه خبر از مجله های پزشکی، حوادث پزشکی در اثر اشتباه دواسازها و اطباء، تاسیس نخستین شرکت دارویی ایرانی، صورت اجناسی که ورود آنها ممنوع است نیز منتشر شده است.

قسمت شوخی در این مجله به بیان مطالب آموزشی در قالب داستان طنز و شیرین می پردازد. در این قسمت به آموزش نکات خانهداری (مانند لک شراب، ظروف نقره، شوره سرآقا، خانم خوش قلب و عاقل، لکه پارچه ابریشمی) و آموزش مسائل دواسازی (از قبیل شنیده ها از جوجه دوساز، آسمان و ریسمان دواسازی: سئوالات فنی- جوابهای فنی) پرداخته شده است. در ادامه بخشی از مطلب لکه چربی پارچه ابریشمی که قالب داستان گونه وطن دارد، آمده است:

- "صد دفعه بهت گفتم این پارچه های ابریشمی وقتی چرب شد دیمی همیشه چربیش و گرفت یا لکه پاک همیشه یا اگر چربی رفت پارچه خراب تر و بدتر لک میشه. باید بری دواخونه بگی آقا ۱۲۵ گرم صابون سیاه و ۱۰۰ گرم عسل خاص و ۴۰۰ گرم اودووی قاطی کنید و بمن بدهید. این دوا رو میاری خونه به آنجائیکه لک چرب داره از این دوا خوب میمالی اونوقت چندین دفعه توی آب توی آب سرد میگذاری و باصطلاح آب مالیش می کنی هم لکه میره هم پارچه ابریشمی خراب همیشه بازم میبینم اون لباس و دور انداختی! چرا چونکه چرب بود! چرا چربیش و نگرفتی؟ گرفتم لک شد! چرا این دوا را بکار نزدی؟ یادم رفت! به بچه آدم یک دفعه حرف میزن! واه که زبونم مو درآورد از بس یک حرف و صد دفعه واسه تو گفتم و باز به خرجت نرفت! بابا جونه من، عزیزه من خانوم من آخر تو چرا اینجوری؟ با این وضعیت اقتصادی مملکت با این فریاد آی وطن آی وطن همه با این ندارم ما مردای بیچاره چرا گوشت و واز نمیکنی?... حالا اینا به جای خودش من آرزو به دلهم موند تو یکدفعه مهمونی بری و با یک لکه برنگردی!!"

- میدونی چی یه امروز دیگه معلوم نیست از کدوم دنده پا شدی! اگر جوابتو نمیدم خیال نکن زبونم لاله نه. حوصله ندارم با تو دهن بدهن بزارم ...

- زن، کم با من یک و بدو کن! حالا دیگه اون روم و بالا میاری ها! دهه چی میشد خدا عوض زبون به تو عقل و کدبانو گری میداد.

- بازم ناشکری خدا رو بکن اگر خدا من و لال میکرد تو از غصه هلاک میشدی و کفر می گفتی!

– خیلی دلم می‌خواست خداوند یک امتحان می‌کرد تا ببینی که کفر می‌گم یا شکرش را بجا می‌ارم..^۳

اعلانات و تیراژ نشریه

"در این مجله فقط اعلانات و دواجاتی قبول میشود که ما بخوبی آن‌ها اطمینان و ایمان داشته باشیم". این مطلبی است که روی جلد شماره ۱ سال اول درج شده و خط مشی مجله را درباره نوع پذیرش آگهی برای مجله مشخص نموده است. عمده اعلانات در پشت جلد و صفحه‌های پایانی مجله چاپ شده اما گاهی در صفحه‌های میانی و حتی روی جلد مجله نیز اعلان وجود دارد. تعداد صفحه‌های دارای اعلانات در شماره‌های مختلف مجله بین ۳ تا ۱۱ صفحه است. بیشتر اعلانات به معرفی و کاربرد دواهای خارجی می‌پردازد و همزمان به زبان فارسی و فرانسوی چاپ گردیده و در برخی اعلانات برای جلب توجه و تاثیرگذاری بر مخاطب از تصاویر خنده دار استفاده شده است.

مجله برای جذب بیشتر اعلانات در اعلانی با مخاطب قراردادن آقایان تجار، دواسازا و نمایندگان کاخانجات نشر اعلانات در مجله دواسازی عصر حاضر را بهترین وسیله معرفی کرده و برای آن دلایل زیر را بیان می‌کند:

- ۱- در هر ماه این مجله متجاوز از دو هزار و پانصد نمره چاپ و منتشر می‌شود.
- ۲- تمام اطباء ایران بطور مجانی یک نمره (نسخه) آن را دریافت می‌دارند.
- ۳- کمتر دواسازی است که چه در پایتخت و چه در خارج از مرکز مجله دواسازی عصر حاضر را دریافت ننماید.
- ۴- متجاوز از ۵۰۰ عائله با سواد مرکز مجله ما را آبونه هستند و بنابراین مقالات سودمند آنرا می‌خوانند و بااعلانات آن نظر می‌افکنند.

یک رجحان دیگر که شاید درست به اهمیت آن پی برده اید:

اعلان مواد علمی و صنعتی بر آبرو و اهمیت آن اعلان می‌افزاید. در اروپا مجلات علمی بهترین عامل موثر انتشار و شناساندن ادویه و مطالب علمی و صنعتی هستند. در ایران اطباء و مردمان چیز فهم نیز با اروپائیها از این حیث هم عقیده می‌باشند.

اگر می‌خواهید متاع شما با طرزی سنگین و آبرومند در انظار جلوه کند اعلانات خود را – پس از ثبت در اداره صحیه بلده- به مجله دواسازی عصر حاضر ارسال کنید.^۴

۳. دواسازی عصر حاضر، شماره ۵ سال اول، اردیبهشت ۱۳۱۰.

۴. دواسازی عصر حاضر، شماره ۶-۷ سال اول، خرداد ۱۳۱۰.

آلبان

یکی از بزرگترین بازارهای روده را داراست .
محبوب ترین تجارنظایه های ایرانی در برلین یصدیقی غالب تجار روده ایرانی
و آلمانی آدرس ذیل است :
H. DANESCH · Berlin Lichterfelde Zehlener str 63

سی گونگی Cygogne

اسر مساوگی است که از خوبی در دنیا نظیر ندارد . زیرا دارای موهائی زبر
و خشن - محکم و با دوام میباشد
اشخاصی که دندانهای خود را دوست داشته و سلامتی آنها علاقه دارند این
مساوک را از شرکت رازی (خیابان شاه آباد) خریداری مینمایند . ۴ - ۱

مجله انوشیروان

یک شماره از این مجله حقوقی که در تحت نظر و مدیریت آقای کاسپار ماشوریان
دکتر در علم حقوق منتشر میگردد . بنادار مجله واصل شد
محتویات این مجله علمی - فلسفی - ادبی - اجتماعی - رقصائی فوق العاده سرمدند
و زحمات مدیر محترم آن قابل تقدیر میباشد .
ما به آقای دکتر ماشوریان تبریک گفته و ادامه انتشار مجله انوشیروان را از خدا خواهیم

باور کنید

که عمده فروشی فرح بخش (ناصریه - طهران) تنها عمده فروشی است که با
کمال درستی و دیانت سفارشات مشتریان خود را باسرع اوقات انجام میدهد .
تتمه وقت کارکنان عمده فروشی فرح بخش صرف فراهم ساختن وسایل رسانیت مشتری هامیشود .
امتیاز کنید تا همیشه مشتری فرح بخش بشوید
دو اجات کارخانه سیبا مقیم سوئیس را بطور عمده از این عمده فروشی بخواهید .

تصویر شماره (۳): یک صفحه آگهی در مجله دواسازی عصر حاضر

مجله در اعلانی مشابه ولی خیلی کوتاه برای بدست آوردن اعلان بیشتر می نویسد:
"اعلان دهندگان!!!"

مجله دواسازی هر ماهی بیش از دوهزار پانصد شماره طبع شده و در تمام ایران بدست طیبیب، دواساز و صاحبان
عائله میرسد.

جای اعلان دوا و مال التجاره شما در این مجله است. زیرا آن را هم طبیب و هم دواساز و هم صاحبان عائله از میل می‌خوانند.^۵

تیراژ مجله با توجه به اعلان بالا بیش از ۲۵۰۰ نسخه بوده که متجاوز از ۵۰۰ نسخه آن برای عائله باسواد مرکز (تهران) و بقیه برای دواسازان و اطباء مرکز و سراسر ایران ارسال شده است. در جای دیگری اشاره شده است که " این مجله بالغ بر ۱۷۰۰ خواننده دارد که عده زیادی از آنها را خواتین (خانم‌ها) محترمه تشکیل می‌دهند - به عبارت دیگر این مجله در ۱۷۰۰ فامیل خوانده میشود- ۱۷۰۰ رئیس فامیل و یا مادران جوان حال و آینده به خیال استفاده از اوراق کوچک آن وقت خود را صرف میکنند.^۶ در ضمن در مصاحبه با آقای دکتر لقمان الدوله درباره بیماری حصبه اعلام می‌شود قطعاً سیصد عائله مجله را می‌خوانند.^۷

تبلیغ، ترویج و اشتراک مجله

"اخطار مهم! پس از این دو شماره مجله دواسازی عصر حاضر برای آقایان دواسازان و صاحبان عائله هایی ارسال خواهد شد که کتبی تقاضای ارسال مجله را بنماید ارسال یک تومان وجه آبونمان یکساله (۱۲ نمره) و تعیین آدرس صحیح از شرایط مهمه دریافت خواهد بود. مجله دواسازی عصر حاضر برای آقایان اطباء مجانی ارسال خواهد شد."^۸
این متنی است که روی جلد شماره دوم و سوم سال اول مجله قید شده که در واقع شیوه اشتراک و درخواست مجله را مشخص می‌کند. علیرغم اخطار بالا در اعلانی دیگر آمده است:
" آقایان و خانم های عائله دار که علاقمند به حفظ صحت افراد خانواده خود هستید در صورت عدم استطاعت مالی مجله ما را مجانی دریافت داشته و از دستورات صحی و خانه داری آن استفاده کنید."^۸
در اعلان دیگری تاکید گردیده که " مجله دواسازی عصر حاضر می‌تواند برای همه کس مورد استفاده واقع شود. لذا هر کس از هر کجا که باشد می‌تواند آن را بخواند- دریافت دارد و بخواند. پول داشتن و پرداخت وجه اشتراک شرط اولیه انجام این مقصود نیست! (هر کس خواست و توانست می‌تواند کمکی به مجله بنماید) بلکه ارسال اسم و آدرس - با خط خوانا- از شرایط مهم است."^۹

۵. دواسازی عصر حاضر، شماره ۸-۹ سال اول، شهریور ۱۳۱۰

۶. دواسازی عصر حاضر، شماره ۲ سال دوم، فروردین ۱۳۱۱

۷. همان

۸. دواسازی عصر حاضر، شماره ۵ سال اول، اردیبهشت ۱۳۱۰

۹. دواسازی عصر حاضر، شماره ۹ سال اول، شهریور ۱۳۱۰

از بررسی دو اعلان آخر مشخص می شود صاحب امتیاز و مدیر مجله بیشتر به استفاده از مجله اش علاقمند بوده است تا کسب درآمد از آن.

در جای دیگر میرزا محمود خان نجم آبادی برای تبلیغ و ترویج مجله از خوانندگان خواهش، تمنا و التماس می کند که " از آنهایی که فقط یک شماره این مجله را تا بحال دریافت کرده اند - چه آنهایی که پول داده اند و چه کسانی که مجانی مجله را دریافت می دارند- تمنا می کنیم هر وقت (بفاصله دو روز پس از اعلان انتشار آن در جراید یومیه) مجله را دریافت نداشتند لطفا ما را به وسیله تلفن و یا پست شهری مطلع نمایند تا فوراً مجله ارسال و اقدام برای رسیدن آن نمائیم. این تنها و سهل ترین کمکی است که در مقابل زحمت انتشار مجله از قارئین (خوانندگان) محترم انتظار داریم. کمک دیگر: هر کس را که می شناسید و هر خانواده را که بصحت افراد آن علاقه دارید به درخواست مجله ما ترغیب و وادار نمائید. شرط اشتراک مجله ما طاقت فرسا و غیر قابل تحمل نیست. قیمت اشتراک؟ خیلی ارزان: یک تومان در سال با پست بفرستید.

پول ندارید؟

مجاناً دریافت خواهید داشت! خط خوانا! آدرس صحیح همین وبس! ما سلامتی شما را طالبیم."^{۱۰}
مجله دوسازی عصر هرگاه اخبار فارغ التحصیلان را در مجله درج می کند به افراد تازه مدرک گرفته توصیه می کند که "اختتام دوره مدرسه و تحصیل، آغاز دوره مطالعه و کسب اطلاعات علمی است چون فرد دوساز در زندگی علمی و عملی هرساعت با هزاران پرسش علمی مواجهه می شود که جواب آنها در سایه مطالعه کتاب و مجلات علمی بدست می آید."^{۱۱}

نظرات خوانندگان

انتشار بعضی از مقالات مجله دوسازی با توجه به زمان آن مورد توجه اغلب خوانندگان مجله قرار می گیرد تا حدی که خواهان شرح و توضیح بیشتری می شوند: " مقاله پیوره که در دو شماره مجله انتشار یافت فوق العاده طرف توجه قارئین مجله واقع شده بطوری که اغلب از دور و نزدیک با پست و پیغام از آقای دکتر محسن خان سیاح نویسنده این مقاله موضوع انتشار بقیه آن را خواستار شدند."^{۱۲}

۱۰- دوسازی عصر حاضر، شماره ۱ سال دوم، اسفند ۱۳۱۰

۱۱- دوسازی عصر حاضر، شماره ۹ سال اول، مرداد ۱۳۱۰

۱۲- دوسازی عصر حاضر، شماره ۱ سال دوم، اسفند ۱۳۱۰

مجله دواسازی عصر حاضر رویکرد مجله را نسبت به گله و اعتراض همکاران اینگونه مشخص می‌کند: "ما با هیچیک از آقایان طرفیتی نداشته و با شهادت وجدان پاک جز بلندی مقام و رتبه دواساز و دواسازان نداریم و از طرف دیگر از همکاران محترم خود خواهش می‌کنیم اعتراضات خود را با کمال خونسردی و وضوح- با قید امضا خوانا- به اداره ارسال دارند تا آنها را درج و اگر تقصیر با ما است منصفانه معذرت بخواهیم."

اولین اعتراضات به مجله پس از انتشار شماره سوم از سوی اغلب دواسازان به هیئت تحریریه می‌رسد که چاپ چیزهای تازه‌تر غیر از انفوزیون، دکوکسیون و دیژستسیون را خواهانند چون اینها را هزاران سال است بلدند. میرزا محمودخان نجم‌آبادی با هوشمندی از این فرصت استفاده کرده پاسخ می‌نویسد: "حق با شماست! اما اول: اینکه شناخت طرز تهیه داروها مقدمه دواسازی است که مانند مجلات اروپایی این مجله در آغاز به آنها پرداخت. دوم: به نظر ما مطالب و مباحث دواسازی هر چه ساده‌تر باشد بیشتر محتاج به نگارش و حلاجی است. سوم: با فرض اینکه این مطالب را شما خوب بلد باشید هیچوقت از مرور آن ضرر خواهید برد؟ چهارم: ما برای آن مجله چاپ نمودیم که در اول به روشن شدن فکر آن دواسازان بیچاره که از راه خواندن اصول علمی و قطعی فن دواسازی را نیاموخته‌اند کمک کنیم. به هر حال اگر ادعا می‌کنید فاضلید قلم بردارید و در باب موضوعات دیگری مقاله بنویسید و به مجله ارسال دارید تا ما با کمال میل آن را درج کنیم."^{۱۳}

دامنه دومین اعتراضات از سوی دواسازان از محتوای مجله به هیئت تحریریه تغییر جهت داده و هدف آنها را فقط کسب سود مادی و تجارت قلمداد می‌کنند اما هیئت تحریریه مجله بدون هرگونه عصبانیت پاسخ می‌دهد "کارکنان مجله دواسازی عصر حاضر نه قصد تجارت دارند و نه برای استفاده مادی کیسه دوخته‌اند بلکه تمام قصد آنها صرف نظر از انتشار مقالات طبی- حفظ الصحه‌ای و خانه‌داری، مدافعه از حقوق دواسازان این آب و خاک است. آنطور که از افکار عمومی حس می‌شود طبیب و مشتری از دواسازان این مملکت بطور کلی ناراضی بوده و یک نفر نیست که از صاحبان این فن شریف دل خوشی داشته باشد. برای تغییر افکار عمومی وظیفه ما صرف وقت و فکر است برای انتشار مطالبی که عملاً به درد دواسازان بخورد. به همین دلیل سعی خواهیم کرد در آینده مطالب مربوط به دواسازی در باب کیفیت عملی این فن به قلم یکی از دواسازان با سابقه بپردازیم."^{۱۴}

مهمترین اعتراض به مجله دواسازی عصر حاضر در پی انتشار مقاله طنزآمیز "داوطلب امتحان دوافروشی مجاز در مقابل ممتحن"^{۱۵} اتفاق افتاد. این مقاله برای بعضی از مقامات وزارت معارف (همتای فرهنگ و ارشاد اسلامی فعلی) توهین‌آمیز بود تا آنجایی که تلاش بسیار کردند تا از انتشار مجله جلوگیری نمایند اما نتوانستند.

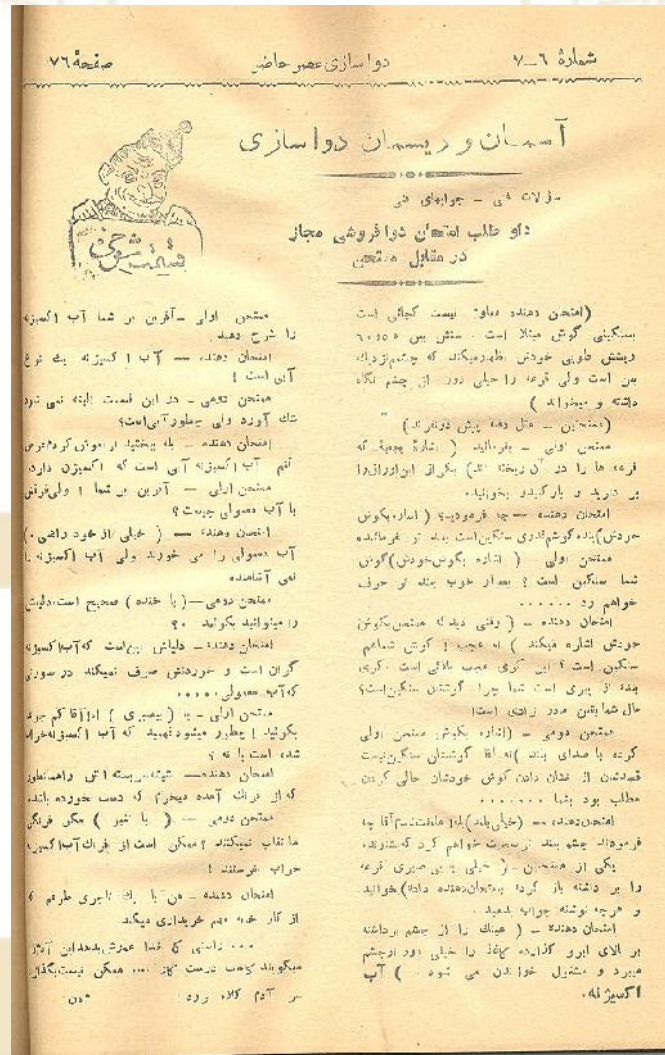
۱۳. دواسازی عصر حاضر، شماره ۴-۵ سال دوم، اردیبهشت ۱۳۱۰

۱۴. همان

۱۵. دواسازی عصر حاضر، شماره ۶-۷ سال اول، اردیبهشت - خرداد ۱۳۱۰

روزنامه انتشارات آستان قدس
شماره ۱۳۹۱

تصویر شماره (۴): یک نمونه مطلب طنزآمیز مجله دواسازی عصر حاضر

واکنش مجله به این اتهام بسیار شدید الحن و قاطع بود بطوریکه بطور کامل این ادعا را خالی از حقیقت تلقی نموده و هرگونه توهینی را از سوی نویسنده رد کرده و ادامه می‌دهد: "آنهائی که برای عدم نشر مجله دواسازی - تنها مجله علمی و فنی و علمی که با سرمایه دوستداران پیشرفت امور دواسازی و صحت اداره شده و مجانی به صاحبان فنون شریف طب و دوا سازی تقدیم می‌شود- کوشش می‌کنند هم در حق خود و هم درباره ما و هم در حق دواسازان بی انصافی می‌کند. حضرت اشرف آقای اعتمادالدوله وزیر محترم معارف بهتر از همه کس آنها را می‌شناسد و خوب می‌داند که ما برای چه زحمت می‌کشیم و آنها برای چه می‌خواهند از انتشار مجله جلوگیری کنند. بدبختانه برای آنها و خوشبختانه برای مجله دواسازی عصر حاضر وزیر محترم معارف در تمیز خوبی و بدی اقوال و اعمال اشخاص استادند و هیچگاه اجازه تعطیلی

نشریه به دلایل واهی نمی‌دهند. بعقیده ما مخالفان به جای دوندگی بر علیه مجله بهتر است اندکی به معلومات خود بیفزایند و چیزی یاد بگیرند تا به این مملکت کمکی کرده باشند^{۱۶}.

اغلاط نشریه

با توجه به محتوای پزشکی این مجله که با سلامت مردم در ارتباط است قطعاً وجود حتی یک غلط در متن مطالب آن ممکن است باعث نتایج جبران ناپذیری بشود. با وجود تمام دقت در انتشار مجله وجود اغلاط چاپی اجتناب ناپذیر است مجله دواسازی عصر حاضر در دو شماره دچار اغلاط چاپی می‌شود که صحیح آنها بار اول در ابتدای مجله درج می‌شود:

"اغلاط مقاله واکسن ضد حناق

لطفا :

صفحه ۱۴۱ (ستون اول) سطر شش بجای (اگر یکمقدار) (اگر به یکمقدار) خوانده شود

صفحه ۱۴۲ (ستون اول) سطر نهم بجای (۴۵ درجه) (۴۰ درجه) خوانده شود

صفحه ۱۴۲ (ستون دوم) سطر نهم بجای (نشده اس) (شده است) خوانده شود

صفحه ۱۴۷ (ستون دوم) سطر سوم (یا کمی قند) را بعد از (لیکور هفمان) خوانده شود

صفحه ۱۴۷ (ستون دوم) سطر هفدهم (اسید سولفوریک) غلط است بجای آن (اثر سولفوریک) خوانده شود^{۱۷}.

دفعه دوم برای اینکه از هرگونه اشتباهی جلوگیری شود با افزودن ورقه ای بر روی غلط چاپی، رهنمود تصحیح آن را روی پاراگراف حاوی غلط قرار می‌دهد:

"لطفا

قسمت بعد از (ممکن است) را تا آخر مقاله که در زیر این ورقه جای دارد در اول مطالب این صفحه قرائت فرموده و معذرت مصحح را از این اشتباه قبول فرمائید^{۱۸}.

سخن پایانی

مجله دواسازی عصر حاضر با تمام فراز و فرودها و مشکلات زیادی که با آن مواجه بوده است نشانگر علاقمندی زیاد میرزا محمود خان نجم‌آبادی دواساز به سلامتی مردم دارد. در زمانی که کمتر کسی - با توجه به شکست انتشار سایر مجلات پزشکی - به فکر انتشار مجله در حوزه پزشکی است نجم‌آبادی بدون هرگونه شائبه اقتصادی مجله‌ای مرتبط با بهداشت

۱۶. دواسازی عصر حاضر، شماره ۱ سال دوم، اسفند ۱۳۱۰

۱۷. دواسازی عصر حاضر، شماره ۱ سال دوم، اسفند ۱۳۱۰

۱۸. دواسازی عصر حاضر، شماره ۲ سال دوم، فروردین ۱۳۱۱

مردم تاسیس می‌کند و بخشی از مقالات آن را خود نوشته و بیشتر شماره‌های آن را رایگان به همه اقشار جامعه ارائه می‌دهد. این مجله در طول حیات خود با توجه به هدف و محتوای مجله قطعاً تاثیر بسیار زیادی بر سلامت مردم ایران داشته است.

مجله دواسازی عصر حاضر در زمان خودش، تنها مجله‌ای بوده است که سعی نمود افزون بر کمک علمی و فنی، بین دواسازان و پزشکان وحدت تفکر ایجاد کند. (صدر هاشمی، ۱۳۶۳) یکی از ویژگی‌های ممتاز این مجله با توجه به فاصله یکماهه انتشار بین شماره‌ها، پافشاری، پیگیری و گرفتن مقاله از پزشکان طراز اول روزگار، نوشتن مقاله، ترجمه و تلخیص مقالات و اخبار از مجلات پزشکی فرانسه و اقدام برای چاپ و توزیع نشریه از سوی نجم‌آبادی بود. توجه به رعایت اخلاق حرفه‌ای دواسازان و ایجاد حس مسئولیت‌پذیری در مواجهه با مردم از ویژگی‌های مثبتی است که در هر شماره به آن پرداخته شده است. ویژگی بدیع و منحصر به فرد مجله در زمان و نوع خودش، ابداع قالب داستانی و طنزگونه برای آموزش نکات خانه داری و دواسازی است که یادآور بسته‌بندی داروهای تلخ در شربت‌های شیرین و گواراست.

منابع و مآخذ

- آشوری، مهران (۱۳۸۷). فهرست مجله‌های کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران از آغاز تا پایان ۱۳۸۵. تهران: دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد، ۱۳۸۷.
- برزین، مسعود (۱۳۷۱). شناسنامه مطبوعات ایران از ۱۲۱۵ تا ۱۳۵۷ شمسی. تهران: بهجت، ۱۳۷۱.
- حیدری، آزاده (۱۳۸۹). فهرست مجله‌های فارسی کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی از ابتدا تا پایان سال ۱۳۸۶. تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
- رسول اف، رامین (۱۳۸۹). نخستین‌های تاریخ روزنامه‌نگاری ایران. تهران: جامعه‌شناسان، ۱۳۸۹.
- سودبخش، لیلا (۱۳۶۸). فهرست نشریات ادواری در کتابخانه مرکزی فارس. - فارس: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی فارس، ۱۳۶۸.
- صدر هاشمی، محمد (۱۳۶۳). تاریخ جرائد و مجلات ایران. اصفهان: کمال، ۱۳۶۳.
- صدری طباطبائی، محمد (۱۳۷۸). راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۰۴ - ۱۳۵۷. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۸.
- فهرست مجلات موجود در کتابخانه آستان قدس رضوی. مشهد: آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکزی، ۱۳۶۱.
- نصیری، محمد رضا (۱۳۸۴). اثرآفرینان: زندگینامه نام‌آوران فرهنگی ایران (از آغاز تا سال ۱۳۰۰ هجری شمسی). تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۴.